

Центар за правна и финансијска истраживања, Београд

DOI 10.5937/kultura1860132H

УДК 321.7:316.324.8(497.11)

316.334.3(497.11)

прегледни рад

КУЛТУРНИ ОБРАЗАЦ И ДОСТИГНУТИ СТЕПЕН ДЕМОКРАТИЈЕ У СРБИЈИ

Сажетак: Овај рад се бави проучавањем фактора који су утицали на однос између постојећег културног обрасца и нивоа развијености демократије у Србији, и феномена који су кључни за појам и функционисање демократије. Разумевање односа демократије и културе може помоћи у доношењу одлука које би имале утицаја у овој области. Демократија је реч коју често чујемо и употребљавамо а да се при томе заборавља да демократија почива на развоју културе, тако да данас „de facto” демократија постоји само формално и декларативно, јер без суштинског утицаја културе нема ни демократије. У ери масовне потрошње и масовне комуникације, обележеној опадањем или нестанком великих идеја и идеологија, десила се промена вредносне димензије културе. Култура је предодређена променама које могу бити узроковане друштвеним догађајима, иновацијама и другим утицајима у друштву. Основни проблем недовољног развоја културе у Србији није технолошке природе, то нису велике количине угљен-диоксида, глобално загревање, отпад, то су симптоми проблема. Проблем јесте у култури и у начину размишљања.

Кључне речи: демократија, култура, институције, концепт развоја

Осамнаест година након започињања демократских промена, Србија још увек нема развијено демократско друштво нити развијене институције демократског система. Све то протекло време, процесу консолидовања демократије снажно је био супростављен персонализован однос политичке културе и нетолеранција.

Политички фактор је најзначајнији и има пресудну улогу тако да је *conditio sine qua non* за, не само несметано одвијање свих друштвених реформи у циљу изградње демократског друштва, већ и за њихово отпочињање. Ако је тај услов испуњен могућа је трансформација система који се са доласком на власт демократских снага до данас није променио. Са процесом транзиције, пад производње удружен са порастом незапослености, допринео је повећању сиромаштва и социјалне неправде, а главни изазови постали су корупција, криминал и неодговарајућа улога државе.

Последњих деценија средства намењена за културу у буџету Србије бележе катастрофално ниско учешће које је испод нултог процента.¹ У условима оскудних средстава за финансирање културе у буџету Србије, све компоненте и функције културног живота су погођене: од инфраструктуре и функционисања културних институција и неопходне опремљености до финансирања културних институција, од приступа културним добрима и услугама до менталитета и понашања у управљању у области културе, укључујући и рад оних у креативној индустрији, едукативни потенцијал, културне креације, људске ресурсе културног система и структуру културних радника.²

У фокусу овог рада превасходно је утицај јавног, односно државног сектора на културу из разлога што је у друштву у развоју какво је Србија, невладин, односно цивилни и приватни сектор који делује у области културе, типично мањи и по обиму и по значају, тако да је њихов утицај на процес доношења одлука и креирања културних политика занемарљив. Узрок овом мањем утицају невладиног и приватног сектора је у недостатку средстава за реализацију њихових пројеката чије финансирање зависи од резултата након конкурсања у Министарству културе и информисања. Ово ме је неопходно додати и то да се организације цивилног друштва у Србији најчешће баве визуелним уметностима, а утицај на визуелну сцену имају оне које поседују изложбене и галеријске просторе.

1 Видети: Закон о буџету Републике Србије за 2017. годину, *Службени гласник Републике Србије*, бр. 99/2016; Закон о буџету Републике Србије за 2016. годину, *Службени гласник Републике Србије*, бр. 103/2015; и др.

2 Moldoveanu, M. and Valeriu, I.F. (2011) *The Impact of The Economic Crisis on Culture*, Review of 18 General Management (Volume 14. Issue 2. 2011), pp. 15-35.

*Стање културе у транзицији –
из социјалистичке у тржишно
оријентисану привреду*

Транзиција из социјалистичке у тржишно оријентисану привреду у Србији је суштински почела 2001. године. Након демократских промена 2001. године започете реформе су укључивале институционалну реформу, либерализацију трговине и приватизацију, као и прилагођавање економске политике тржишној привреди. Чињеница је да се у процес транзиције ушло стихијски, без јасно утврђеног редоследа реформи и динамике промена, без нове развојне филозофије и примерене стратегије развоја, која би била основа за вођење конзистентне макроекономске и развојне политике. Недостатак јасних и општеприхваћених стратешких праваца у остваривању развојног процеса био је тесно повезан са неолибералним приступом.

У сиромашним друштвима, какво је Србија, однос према демократији условљен је у великој мери уверењима грађана о развојним, економским учинцима политичког режима на власти. Социјални консензус око концепта развоја није био у сагласности са нивоом демократске конституције друштва. Одсуство јасног и кохерентног концепта развоја логично је довело до незадовољства функционисањем институција и неповерења грађана у државу. Ради се заправо о томе да није дошло до трансформације политичког система из партијске државе у државу владавине права. Србија се налази у непромењеном продуженом стању у којем владајући политички картел поседује државу и расподељује национални доходак по принципу политичке лојалности, кроз систем деобе политичког плена. Без демонтажа партијске државе, Србија ће и даље бити талац нестручности и одсуства политичког морала.

Србија је услед спорови у реформама остварила ограничен напредак у успостављању функционалне тржишне привреде.³ Незапосленост, сиромаштво и низак животни стандард су озбиљни економски, социјални и развојни проблеми са којим се суочава Србија.⁴

3 Видети: Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee and the Committee of the Regions, Communication on EU Enlargement Policy, European Commission, Brussels, 9. 11. 2016 COM(2016) 715 final 2016.

4 Исто: A credible enlargement perspective for and enhanced EU engagement with the Western Balkans (6. 2. 2018 COM(2018) 65 final), Strasbourg, European Commission.

Гломазан државни сектор са мноштвом државних органа, кабинета, функција и функционера, фондова, агенција и института представља се као неопходан. На тај начин се држави даје улога која одговара приватним интересима појединаца, чиме се девалвира јавни интерес. Зато је нужно извршити рационализацију броја и величине буџетских корисника на начин да расположивост буџетских средстава одговара реалним потребама.

Један од кључних узрока макроекономске нестабилности је неререформисан јавни сектор. Јавна предузећа највећим делом још увек нису приватизована, како би се у ову област увела слободна конкуренција која би донела ниже цене и бољу услугу. Монополска предузећа много коштају сваког грађанина, кроз високе цене и лоше услуге, али и кроз високе порезе финансирањем вишка запослених радника у тим предузећима. Уз то, јавна предузећа додатно су плен политичких партија на власти што је један од узрока корупције.

На основу сагледавања критеријума фискалне конвергенције Србије према Европској унији (ЕУ), може се закључити да Србија још увек није на том степену развоја да би могла одолети конкурентским притисцима из ЕУ. Пре свега, решавању проблема финансирања пензијског и здравственог осигурања и постизању привредног раста у циљу повећања запослености.

Реформе се спроводе споро, није постигнута владавина права нити постоји одлучност у борби против корупције, упркос најављеној борби против корупције.⁵ Непримењивање уговора је и даље распрострањено услед дуготрајне процедуре у доношењу судских одлука и великог заостајања у области правосуђа. Недостатак правне сигурности у погледу имовинских права имали су негативан утицај на повећање пословања. Одлагања и непримена судских одлука и корупција поткопавају поверење у правни систем и спречавају инвестирање у већем обиму.

Борба са корупцијом је тешка али есенцијална и захтева независну улогу суда, институције од поверења, и оспособљено особље. Злоупотреба власти и овлашћења јавља се у разним облицима. Најочигледнији пример је када одређене политичке групе и појединци на власти делују у правцу да обезбеде сопствени монопол, нелојалну конкуренцију, и *de facto* спречавају предузимање суштинских промена система. При томе, неке измене законодавне регулативе представљају

⁵ Видети: Commission Staff Working Document Economic Reform Programme of Serbia (2017-2019) Commission Assessment (21. 4. 2017 SWD (2017) 142 final), Brussels, European Commission.

се као реформске, а суштински се задржава стари систем. Свака критика о постигнутим резултатима, оцена или мишљење неистомишљеника оштро се напада јер владајуће политичке партије имају контролу над медијима. Један од главних изазова у Србији свакако је борба против корупције и институционална реформа. Србија је на 77. месту на листи земаља по мерењу корупције у 2017. години од укупно 180 земаља, што говори о изузетно великом обиму корупције у српском друштву.⁶ *Grosso modo*, остварен је мали напредак у борби против корупције, организованог криминала и прања новца, који су и даље озбиљан проблем. Правоснажне пресуде у случајевима корупције су ретке, број покренутих истрага и изречених пресуда у случајевима прања новца остао је мали. Проблем криминализације и закаснеле транзиције српског друштва је важна препрека модернизације.

Услед свих постојећих проблема и непромењеног политичког и друштвеног система у Србији видљив је недостатак инвестиција у свим областима културног стваралаштва: креацији, продукцији, дистрибуцији, промоцији, тржишту културе. Несумњиво је да је култура једна од најбитнијих карактеристика људског деловања и друштва уопште. Међутим, у ери масовне потрошње, комуникације и културе, обележеној нестанком великих идеја и идеологија, десио се губитак вредносне димензије културе.⁷

Заправо, заборавља се да демократија почива на развоју културе, тако да данас *de facto* демократија суштински постоји само формално и декларативно, јер без суштинског утицаја културе нема ни демократије.⁸ Задатак савремене културне политике је да, пре свега, обезбеди финансијску подршку институцијама као што су музеји, галерије, позоришта, и др., да брине о уметности и о културној баштини.⁹ Не постоји културна стратегија нити приоритети културне политике. За шта и против којих вредности у култури се расправља. Уколико не постоји културна политика нити циљ а поготово

6 Corruption Perceptions Index 2017 (21 February 2018), Surveys, Berlin, Transparency International, The Global Coalition against Corruption.

7 Миливојевић, Т. (2012) Култура и срећа, *Култура*, бр. 137, Београд, Завод за проучавање културног развоја, стр. 5-10, 28-31.

8 Hrustić, H. (2014) Svetska ekonomska kriza i kultura, *Kultura polisa*, br. 14, godina XI, Novi Sad, str. 336-351.

9 Видети: Trozbi, D. (2012) *Ekonomika kulturne politike*, Beograd, Clio; Inkei, P. (2010) *The effects of the economic crisis on culture*, The Budapest Observatory, Culture Watch Europe conference on 6-7 September 2010, Culture and the Policies of Change, Brussels, EESC Headquarters, Council of Europe.

мере које би допринеле културном развоју, тај проблем се не тиче само тренутног, већ и будућег стања.

Историјски и цивилизацијски, а не само географски, Србија је европска земља и европско друштво. Такав њен *хабитус* не може се оспорити нити га треба посебно доказивати. Окренутост Србије ка европским интеграцијама је природна консеквенца да као слободна нација обнови и ревитализује свој европски идентитет. Отуда је и тежња Србије да постане чланица ЕУ опредељење које је превасходно историјско, а не само политички утемељено.¹⁰

Улога поверења у институције државе

Поверење грађана у институције државе изузетно је важно у односу на разне области развоја. Поверење је основа успешности реформи и кључна је детерминанта хуманог и економског развоја једне државе. Теоријске и емпиријске анализе, нарочито у радовима Андреа Сапира (Andre Sapir), Џона Хеливелла (John Helliwell) и Роберта Патнама (Robert Putnam), показују да висок ниво поверења грађана у државне институције чини многе аспекте живота продуктивнијим.¹¹ Генерално говорећи, поверење би се могло дефинисати као поузданост грађана у државне институције. Но, то није само субјективна перцепција, већ више од тога: поверење се може сматрати кључним покретачем прогреса у оквиру једног друштва. Често је удружено са концептом социјалног капитала, тако да је неколико аутора фокусирано поверење као важну детерминанту економског и друштвеног развоја, а поготово као неодојив елемент изучавања социјалног капитала и благостања људи.¹²

Ниво поверења грађана у државне институције, односно низак ниво корупције важан је показатељ социјалног капитала,

10 Hrustić, H. (2011) Uticaj Svetske finansijske krize na međunarodne odnose, *Pravo i društvo*, Beograd, Službeni glasnik, br. 4/2011, str. 67-83.

11 Видети: Sapir, A. (9 September 2005) *Globalisation and the Reform of European Social Models*, Background document for the presentation at ECOFIN Informal Meeting in Manchester; Helliwell, J. F. and Putnam, R. (2004), The social context of well-being, *Phil Trans R. Soc Lon*, B 359, pp. 1435-46.

12 Видети: Luhmann, N. (1979) *Trust and Power*, New York: John Wiley & Sons; Gambetta, D. Can We Trust Trust?, in: *Trust: Making and Breaking Cooperative Relations*, ed. Gambetta, D. (2000), Basil Blackwell, University of Oxford; Putnam, D. R. (March, 1993) The Prosperous Community: Social Capital and Public Life, *The American Prospect*, Vol. 4, No. 13, p. 35-42; Fukuyama, F. (2000) *Social Capital and Civil Society*, IMF Working Papers No. 74, March, IMF; Knack, S. and Keefer, P. (1997) Does Social Capital Have a Pay off? A Cross-Country Investigation, *The Quarterly Journal of Economics*, Vol. 112, No. 4, p. 51-88, November, MIT Press; и: La Porta, R., Lopez-de-Silanes, F., Shleifer, A. and Vishny, R. (1996) *Trust in large organization*, NBER Working Papers, No. 5864, NBER, Cambridge, MA.

а висок ниво поверења сматра се фактором који јача економски раст и социјално благостање. Без сумње, постоји корелација између поверења грађана и релевантних категорија прогреса у друштву, попут економског раста, висине животног стандарда грађана и кредибилитета власти. Поверење је неопходно, јер побољшава социјалну и политичку интеракцију. Патнам дефинише социјални капитал као карактеристику друштвеног живота, тако да омогућава учесницима да заједно делују ефикасније да би постигли заједничке циљеве.¹³ На макро нивоу, поверење се *explicite* односи на поузданост институција да ли су грађани задовољни или незадовољни њиховим радом и ефектима текуће политике.¹⁴ Због ниског нивоа поверења грађана у државне институције, чак и да се одвија реформа политичког и привредног система, она *per se*, у Србији не би много ни значила јер уз тај систем несметано паралелно функционишу сива економија и корупција.

Избор културног обрасца развоја

Досадашњи процес транзиције у Србији био је тесно повезан са неолибералним приступом. Интересовање за дефинисање развојних стратегија оживело је тек последњих година, али још увек не постоји сагласност о избору културног обрасца развоја. Србија је још увек турсно, политички нестабилно друштво изложено поделама и конфликтима.

Сваком могућем одговору на питање куда иде Србија, претходи питање – где је сада, односно тестирање нивоа развоја демократије, демократских актера, процеса и институција у Србији, да ли се вишепартијска утакмица за позицију власти одвија под унапред познатим и релативно равноправним условима, да ли је опозиција „осуђена” на стално губљење избора и изборне демократије. Недовољно развијена медијска регулатива и неравноправан приступ медијима су претпоставка фер избора. Основни смисао политичке одговорности је да власт одговара на потребе и очекивања грађана – гласача.

13 Са овом дефиницијом су се сагласили и други аутори попут Алесине и Ла Фераре (2002). На пример, Патнам тврди да у Италији близу две деценије успех власти зависи великим делом од повезаности грађана са изабраним представницима власти. Видети: Putnam, D. R. (March 1993) *The Prosperous Community: Social Capital and Public Life*, *The American Prospect*, Vol. 4, No. 13, p. 35-42.

14 Видети: Blind, P. K. (June 2007) *Building Trust in Government in the Twenty-First Century: Review of Literature and Emerging Issues*, Paper presented at the 7th Global Forum on Reinventing Government, Building Trust in Government, Vienna.

Ограничења у раду су присутна и у институцијама попут омбудсмана, повереника за информације од јавног значаја и антикорупцијским телима и агенцијама. Нетолеранција и неспремност за дијалог, наизменично западање у стање сталних регионалних конфликта могу се лечити само демократском грађанском политичком партиципацијом и културом. Тиме, у недостатку демократије она није ни могла да допринесе развоју културе, и обрнуто, јер у вредносном систему друштва не постоји норма да се демократија живи као облик свакодневног живота. Недостатак демократске традиције је у корелацији са појединачним обрасцима државне творевине, институционалним наслеђем ауторитаризма, али свакако да у протеклом периоду није испољена тежња да се успостави владавина права. Економске промене изведене либерализацијом покренуле су приватизацију и продају државне имовине, након чега је уследила првобитна акумулација тајкунског капитала уместо очекиване демократизације, учврстиле су ауторитарну владавину у оквиру јаких веза власти, бизниса и банака, удаљавајући се тиме од грађана. Реална слика стања до сада је била да је економија у служби владајућег режима и нових елита, што је највећа препрека за модеран аспект цивилног друштва и развој демократије и културе.

Стратешки приоритет Србије је да постане чланица ЕУ, као најважнијој европској интеграцији. Потписивањем Споразума о стабилизацији и придруживању (ССП), у априлу 2008. године први пут је формализована институционална сарадња са ЕУ и Србија учествује у процесу стабилизације и придруживања. Важна обавеза коју је Србија преузела потписивањем тог споразума јесте усклађивање прописа са правним тековинама ЕУ (*acquis communautaire*), као и њихова доследна примена.¹⁵ Усвајање оквира за преговоре са Србијом о приступању ЕУ потврђено је од стране Савета ЕУ 2014. године и започињања нормализације односа Србије са Косовом.

Наиме, почетак примене ССП од стране Србије корак је на европском путу ка уређенијем и стабилнијем друштву, којим је истовремено започео и процес извештавања од стране

¹⁵ Видети: Споразум о стабилизацији и придруживању, *Службени лист РС*, Београд, бр. 83/2008. (The Stabilisation and Association Agreement between the EU and Serbia – SAA). Споразум о стабилизацији и придруживању ступио је на снагу 1. септембра 2013. године. Садржај Споразума је типски за све земље које су га потписале, обухвата бројне области – политички дијалог, политику сарадње, регионалну сарадњу, слободу кретања људи, услуга и роба, усклађивање националног законодавства са *acquis communautaire*, финансијску помоћ и сарадњу, и др. Саставни делови Споразума су и одређени анекси и протоколи.

ЕУ о испуњености услова за придруживање и о спровођењу реформи неопходних за европску интеграцију. Прилагођавање Србије на путу ка ЕУ подразумева испуњавање услова у погледу тржишне отворености, извозне оријентације и других предвиђених стандарда које је утврдила ЕУ, како економских (куповна моћ, стопа привредног раста, извоз у ЕУ и увоз из ЕУ, стопа инфлације, стопа незапослености, јавна потрошња, инвестиције и др.), тако и неекономских (политичка стабилност, демократизација, либерализација и институционализација друштва, савремена институционална инфраструктурна изграђеност, безбедност, сигурност страних улагања, поштовање еколошких стандарда, социјалних стандарда, ефикасност правног система, поштовање људских права, и др.). Кључни изазови са којима се сусреће Србија су владавина права, нарочито реформа правосуђа, борба са корупцијом и борба са организованим криминалом, реформа јавне управе, независност кључних институција, слобода медија, анти-дискриминационо законодавство и заштита мањина.

Култура и тржиште

Задатак савремене културне политике је да, пре свега, обезбеди финансијску подршку институцијама као што су музеји, галерије, позоришта, и др., да брине о уметности и о културној баштини с тим што је основни предуслов за успешно вођење културне политике постало подједнако важно и познавање односа између економије и културних вредности.¹⁶ Нарочито је у прошлом веку дошло до пораста интересовања за креативне индустрије због њиховог утицаја на економску динамичност, што је утицало и на другачију улогу културне политике.¹⁷

Култура је такође део тржишног механизма деловања, тако да је дошло до извесне релативизације и растегљивости појма култура, поистовећење света културе са светом потрошње. *Grosso modo*, тржишни механизам деловања инкорпориран у култури довео је до економског поимања вредности у култури. Све чешће се могу чути мишљења да културне институције морају бити финансијски самоодрживе, и да се музеји, позоришта, уметничке галерије угасе ако не могу да се финансирају од продаје улазница, у основи да би културу као једну форму производње требало препустити тржишту.¹⁸

16 Trozbi, D. (2012) *Ekonomika kulturne politike*, Beograd, Clio, str. 108-127

17 Hrustić, H. (2014) Svetska ekonomska kriza i kultura, *Kultura polisa* br. 14, godina XI, Novi Sad, str. 336-351.

18 Nikolić, Č. V. Kulturni identitet i politička strategija, *Književnost u doba krize*, u: *Društvene krize i (srpska) književnost i kultura*, priredili: Bošković, D. i

Јосип Ратцингер (*Joseph Ratzinger – Benedikt XVI.*) у књизи *Кришћанство и криза култура* истиче сукоб цивилизација и култура, и да се у Европи и уопште на Западу развила култура која је радикална контрадикција не само хришћанству, него уопште религијским традицијама човечанства.¹⁹ Свођењем значења културе у тржишне оквире и маргинализацијом њене вредносне компоненте, потврђује се и криза и очигледно је да постоји контраст између развоја културе и цивилизације.²⁰ У данашњем свету пораста разних екстремизама, варварстава, ратова, дивљања крупног капитала, јаза између пауперизоване већине и неодговорне мањине ултрабогаташа, уништавања екосистема, заборавља се да демократија почива на развоју културе. Зато није ни чудо што су економска, социјална и културна права систематски занемаривана, пре свега, јер се сматрало да она стварно не могу ништа значајно понудити свету испуњеном великим сиромаштвом и неједнакошћу.

О улози културе – проблем јесте у култури

Култура је предодређена променама које могу да буду узроковане друштвеним догађајима, иновацијама и другим утицајима. Историја показује да се с временом увек појављује демократија и наше поимање друштва заправо представља кретање напред према демократији која је крајњи друштвени циљ. У суштини, проблем јесте у култури. Зато мере које држава предузима или би требало да предузима имају историјски карактер, јер означавају пут ка будућности. Важно је како ће култура са свим њеним вредносним утицајима преживети у овом прелазном периоду и да ли ће култура имати утицај у овим историјским трансформацијама ако се разуме као развојна категорија.

Културни радници не би требало да буду посматрачи јер имају одговорност. Као што су друштвени покрети широм света прокламовали идеале солидарности, једнакости и демократије, удруживање у култури и интерактивна партиципација је неопходна. Људи нису и не треба да буду пасивни конзументи културе.²¹

Andelković, M. (2011), Kragujevac, Filološko-umetnički fakultet, str. 49-64.

19 Ratzinger, J. (2008) *Kršćanstvo i kriza kultura*, Biblioteka FIDES 38, Split: Verbum, str. 220.

20 Velkley, R. (2002) *The Tension in the Beautiful: On Culture and Civilization in Rousseau and German Philosoph*, Being after Rousseau: Philosophy and Culture in Question, The University of Chicago Press, pp. 11–30.

21 Асоцијација Марсел Иктер за културну демократију је у организацији канцеларије Тачка културног контакта у Београду одржала 25. октобра 2012. године предавање на тему: „Улога културе у доба кризе”, виде-

Осим финансијских проблема са којима се сусрећу културне институције и организације у Србији, проблем постоји и због лоше комуникативности њихових пројеката, а поготово што ни писани ни електронски медији нису у довољној мери укључени или нису заинтересовани да прате реализацију тих пројеката. Та некомуникативност се огледа у недовољном представљању пројеката, односно у лошој медијацији. Важан циљ сваког културног пројекта је свакако утицај на једну средину, тако да недовољна комуникативност пројекта није безначајан пропуст. Неретко се дешава да реализација пројекта остаје у уском кругу истомишљеника, поготово када се ради о организацијама цивилног друштва, тако да на овај начин реализовани пројекти губе свој смисао.

Затим, проблеми постоје и у целовитости сагледавања значаја културног наслеђа које захтева не само стално одржавање, већ и њихову идентификацију, независно од власништва над њима, као израз непрекидно еволуирајућих вредности, знања и традиција. Посебно нематеријално културно наслеђе које је амблем духовне културе, попут очувања матерњег језика српске мањине која живи у иностранству, затим очувања традиционалних игара и музике, до обичаја и старих вештина и заната, изискује предузимање мера за унапређење образовања и спровођење обуке истраживача за побољшање квалитета знања из ове области, што би требало да буде обавеза универзитета и других образовних институција и научно-истраживачких института.

Увођење пореза на шунд

У условима оскудних средстава за финансирање културе у буџету Србије, чују се и предлози који позивају на увођење пореза на шунд, сличног оном какав је постојао у бившој Југославији (СФРЈ – Социјалистичка Федеративна Република Југославија).²² Увођење пореза на шунд, којим би се опорезивали разни риалити шоу програми, турбо фолк музика, таблоиди, односно „жута штампа”, телевизијске риалити информативне емисије и програми, умногоме би помогло ако би се та средства усмерила у финансирање културе.²³

ти: Милојевић М. (29. октобра 2012) *О улози културе и могућностима превазилажења кризе*, Центар за истраживање креативне економије, Internet: <http://www.madmarx.rs/2012-10-29/O-ulozi-kulture-i-mogucnosti-ma-prevazilazjenja-krize>

22 Hrustić, H. (2017) *Dodatni izvor poreskih prihoda, Pravni život, časopis za pravnu teoriju i praksu*, Tematski broj: *Pravedno pravo i stvarnost*, LXVI br. 11/2017, Tom III, Udruženje правника Србије, str. 21-31.

23 Ово мишљење заступа и проф. др Миљивоје Павловић, декан Факултета за културу и медије, проф. др Зоран Јевтовић и проф. др Дивна

Од наплате пореза на шунд могло би се ефикасније финансирати очување културног наслеђа, које је због недостатка средстава деценијама у опасности, али и финансирање дела савремене уметности. На институцијама државе је, како је нагласио директор Културног центра Новог Сада, Бојан Панајотовић: „ванредно важан задатак да на месту узора младих нараштаја не буду старлете и кич, већ врхунски научници, уметници, спортисти. Здрав културно-медијски садржај на којем одрастају млади, представља основне претпоставке за друштвени напредак.”²⁴

У ситуацији смо да у Србији владају повољни услови за шунд. Тиме се снижавају културни стандарди а подстиче дух осредњости. Уметничке форме које су посебно угрожене у Србији су музика, књижевност, новинарство и ТВ програми.

Демократско друштво не треба да забрањује шунд дела, али би требало да пропише јасна правила кроз одговарајућу пореску политику. Додатни извори пореских прихода кроз опорезивање шунда омогућили би држави да боље планира дугорочни културни развој. За Србију је од непроцењиве важности да обезбеди довољна средства за развој културе и сачува дела своје културе. Опорезовање није цензура, ништа се не забрањује, већ друштво одређује приоритете, и преко пореске политике шаље јасну поруку до чега му је стало, шта је у јавном интересу, а шта није.

Једини начин борбе против шунда и кича јесте непрестано јачање културних институција и догађања – позоришта, музеја, уметничких галерија, те позоришних, филмских и музичких фестивала – пружање финансијске подршке и по цену неисплативости. Системска подршка је потребна да би култура била доступна потенцијалним конзументима.

У Србији је Законом о порезу на додату вредност прописана нижа стопа пореза на додату вредност од 10% на промет монографских и серијских публикација, услуга које се

Вуксановић. Извор: Аноним, (10. јул 2013) Како опорезовати кич? *Вечерње новости*.

²⁴ Директор Културног центра Новог Сада Бојан Панајотовић у писму јавности од надлежних тражи да драстично опорезују шунд, кич и друге штетне медијске садржаје. Извор: Аноним, (24. јул 2015) Опорезивати кич и шунд, Тањуг; Аналитичар медија Драгољуб Вуковић сматра да би опорезивањем шунда и кича била дестимулисана медијска пракса која подилази рђавим људским инстинктима, Вуковић се залаже да се свака врста шунда и кича у медијима опорезује, било да су у питању новине или неки други масовни медији. Видети: Vuković, D. O mogućnosti oporezivanja kića i-šunda, 23. 11. 2014. <http://www.vijesti.me/.../oprecna-misljenja-o-mogućnosti-oporezivanja-kica-i-sunda>

наплаћују путем улазница за биоскопске и позоришне представе, сајмове, циркусе, забавне паркове, концерте (музичке догађаје), изложбе, спортске догађаје, музеје и галерије, ботаничке баште и зоолошке вртове.²⁵ Уз то би требало поменути да је промет књиге у Луксембургу опорезован по стопи од 3% у Италији и Шпанији 4%, у Мађарској, Пољској, Румунији, Хрватској, на Малти и на Кипру 5%, у Грчкој, Холандији, Португалији и Шведској 6%, Немачкој 7%, а у Ирској и Великој Британији пореском стопом од 0%.²⁶

Закључак

Summa summarum, мере за обнављање економског раста су есенцијалне, пошто јесу одговор на питање шта је заправо будући циљ развоја, да ли су то циљеви економског благостања људи, запосленост, заштита животне средине и побољшање образовне структуре и нивоа културе становништва у сусрету са новим технолошким изазовима. Само уз структурне реформе које воде ка привредном расту и промени постојећег система у Србији могуће је остварити инвестирање у истраживања, предузетништво, инфраструктуру и енергетику, побољшати ниво образовања и културе.

Државни утицај на привреду остао је велики услед непромењеног политичког система и спорости у спровођењу реформи. Пословно окружење угрожено је правном несигурношћу, односно непостојањем владавине права. Недостатак конкуренције и неразвијеност инфраструктуре су уско грло за јачање економских потенцијала. Зато је неопходно побољшање инвестиционе климе уз одлучно спровођење реформи што би имало вишеструки позитиван ефекат на јачање конкурентности.

Нова економска карта света показује диференциране потенцијале раста и могућности за одржив ниво културе. С једне стране, људи су међусобно све ближи у простору и времену, а, с друге, све више удаљени са даљим растом неједнакости. Излаз из овог зачараног круга представља само оперативна стратегија реформи ослоњена на демократске промене и развој културе.

У будућем економском развоју конкурентску предност *in corpore* одређиваће првенствено знање, технолошки напредак и развој културе. Неприлагођене земље у условима

25 Закон о порезу на додату вредност, *Службени гласник РС*, бр. 84/2004, 86/2004, 61/2005, 61/2007, 93/2012, 108/2013, 6/2014 68/2014, 142/2014, 5/2015, 83/2015, 5/2016, 108/2016 и 7/2017.

26 VAT rates applied in the Member States of the European Union (January 2018), Strasbourg, European Commission.

глобализације ће бити оне које развојно и културолошки заостају, које немају стратегију развоја и социјалну кохезију, дакле, оне које недовољно улажу у образовање и културу и имају високу стопу незапослених, поготово младих.

Обим интервенције у области културе под утицајем је политичког фактора, а свака земља кроз планове развоја идентификује сегменте које штити. Какве успехе или неуспехе ће имати Србија у наредним деценијама зависи и од садржине планова развоја и односа према култури. Развој културе означава пут савременог светског друштвеног система. Зато је за Србију од непроцењиве важности да обезбеди довољна средства за развој културе и сачува дела своје културе.

ЛИТЕРАТУРА:

Alesina, A. and La Ferrara, E. (2002) Who trusts others?, *Journal of Public Economics*, Vol. 85, No. 2, pp. 207-234.

Blind, K. P. (June 2007) Building Trust in Government in the Twenty-First Century: Review of Literature and Emerging Issues. Paper presented at the *7th Global Forum on Reinventing Government, Building Trust in Government*, Vienna.

Velkley, R. (2002) The Tension in the Beautiful: On Culture and Civilization in Rousseau and German Philosoph, *Being after Rousseau: Philosophy and Culture in Question*, The University of Chicago Press, pp. 11–30.

Vuković, D. O mogućnosti oporezivanja kića i-šunda, 23. 11. 2014. <http://www.vijesti.me/.../oprecna-misljenja-o-mogucnosti-oporezivanja-kica-i-sunda>

Закон о буџету Републике Србије за 2016. годину, *Службени гласник Републике Србије*, бр. 103/2015.

Закон о буџету Републике Србије за 2017. годину, *Службени гласник Републике Србије*, бр. 99/2016.

Закон о порезу на додатну вредност, *Службени гласник РС*, бр. 84/2004, 86/2004, 61/2005, 1/2007, 93/2012, 108/2013, 6/2014, 68/2014, 142/2014, 5/2015, 83/2015, 5/2016, 108/2016 и 7/2017.

Gambetta D. (2000) Can We Trust Trust?, in Gambetta, D. (ed.), *Trust: Making and Breaking Cooperative Relations*, Basil Blackwell, University of Oxford.

Inkei, P. (2010) *The effects of the economic crisis on culture*. The Budapest Observatory. Culture Watch Europe conference 6-7 September 2010. "Culture and the Policies of Change", Brussels: EESC Headquarters, Council of Europe.

Аноним, (10. јул 2013) Како опорезовати кич? *Вечерње новости*.

- Knack, S. and Keefer, P. (1997). Does Social Capital Have a Payoff? A Cross-Country Investigation, *The Quarterly Journal of Economics*, Vol. 112, No. 4, November, MIT Press.
- La Porta, R., Lopez-de-Silanes, F., Shleifer, A. and Vishny, R. (1996) Trust in large organization, *NBER Working Papers*, No. 5864, NBER, Cambridge, MA.
- Luhmann, N. (1979) *Trust and Power*, New York: John Wiley & Sons.
- Милојевић, М. (2012) *О улози културе и могућностима превазилажења кризе*, Београд: Центар за истраживање креативне економије, Интернет: <http://www.madmarx.rs/2012-10-29/O-ulozi-kulture-i-mogucnostima-prevazilazenja-krize>
- Миливојевић, Т. (2012) Култура и срећа, *Култура*, бр. 137, Београд: Завод за проучавање културног развика.
- Moldoveanu, M. and Valeriu, I. F. (2011) The Impact of The Economic Crisis on Culture, *Review of 18 General Management* (Volume 14. Issue 2. 2011), pp. 15-35.
- Nikolić, V. Č. Kulturni identitet i politička strategija: Književnost u doba krize, u: *Društvene krize i (srpska) književnost i kultura, urednici: Bošković, D. i Anđelković, M.* (2011), Kragujevac: Filološko-umetnički fakultet, str. pp. 49-64.
- Аноним, Оперезивати кич и шунд (24. јул 2015) *Тањуг*.
- Putnam, D. R. (March, 1993) The Prosperous Community: Social Capital and Public Life, *The American Prospect*, Vol. 4, No. 13, p. 35-42.
- Ratzinger, J. (2008) *Kršćanstvo i kriza kultura*. Split, Biblioteka FIDES 38, Verbum.
- Sapir, A. (9 September 2005) *Globalisation and the Reform of European Social Models*, Background document for the presentation at ECOFIN Informal Meeting in Manchester.
- Споразум о стабилизацији и придруживању, *Службени лист РС*, Београд, бр. 83/2008.
- Trozbi, D. (2012) *Ekonomika kulturne politike*, Beograd: Clio.
- Helliwell, F. J. and Putnam, R. D. (2004) The social context of well-being, *Phil Trans R. Soc Lon*, B 359, pp. 1435-46.
- Hrustić, H. (2011) Uticaj Svetske finansijske krize na međunarodne odnose, *Pravo i društvo*, Beograd, Službeni glasnik, br. 4/2011, str. 67-83.
- Hrustić, H. (2014) Svetska ekonomska kriza i kultura, *Kultura polisa*, br. 14, godina XI, Novi Sad, str. 336-351.
- Hrustić, H. (2017) Dodatni izvor poreskih prihoda, *Pravni život, časopis za pravnu teoriju i praksu*, tematski broj: Pravedno pravo i stvarnost, LXVI br. 11/2017, Tom III, Udruženje pravника Srbije, str. 21-31.

Commission Staff Working Document Economic Reform Programme of Serbia (2017-2019) Commission Assessment (21. 4. 2017 SWD (2017) 142 final), Brussels, European Commission.

A credible enlargement perspective for and enhanced EU engagement with the Western Balkans (6. 2. 2018 COM(2018) 65 final), Strasbourg, European Commission.

Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee and the Committee of the Regions, Communication on EU Enlargement Policy, European Commission, Brussels, 9. 11. 2016 COM(2016) 715 final 2016.

Corruption Perceptions Index 2017 (21 February 2018) Surveys, Berlin, Transparency International, The Global Coalition against Corruption.

Fukuyama F. (2000) Social Capital and Civil Society, *IMF Working Papers* No. 74, March, International Monetary Fund.

Hasiba Hrustić
Center for Law and Financial Research, Belgrade

CULTURAL PATTERN AND THE REACHED DEGREE OF
DEMOCRACY IN SERBIA

Abstract

This paper deals with some important determining factors of influence in culture and the reached degree of democracy in Serbia. Understanding of the relationship between culture and democracy will assist in the fashioning of decisions that affects these areas. Democracy is a word we often hear and exploit, forgetting that democracy relies on the development of culture, so that, today, democracy indeed exists only formally and declaratively, as there can be no democracy without essential influence of culture. The basic problem of the underdeveloped culture in Serbia is not technological in nature: large quantity of carbon dioxide, global heating or waste materials are only the symptoms. The problem lies in the culture itself and in our mind mode. Efforts for the restoration of economic growth are essential, since they are replies to the questions like: what are really the future development targets; whether these are the goals of economic welfare, employment, environment protection and improvement of educational structure; and whether the cultural level in population is meeting new technological challenges. Investment in research, infrastructure and energetics, education and culture, would have multiple positive effect on the strengthening of competitiveness. The findings of this paper support the calls for a comprehensive reform, if we consider the fact that the market mechanisms operate in culture, that relativism is becoming the idea of culture, and that culture is identified with consumption, with an economic standpoint of value in culture. Maladjusted countries, under globalization conditions, would be the ones to fall behind evolutionally, technologically and culturally speaking, or the ones that do not have a development strategy and a social cohesion strategy, and particularly fail to sufficiently invest in education and culture. In the future, a competitive advantage will lie in development, knowledge, culture and technological progress. Societies must define their priorities and must relay a clear message what is important and what is not, what represents public interest, and what does not.

Key words: *democracy, culture, institution, development concept*